

"O memurlar, o vasıtalar Kudretin izzetini, Rububiyetin haşmetini izhar içindir,.. " Sebepler rububiyetin haşmetini nasıl izhar ediyor?

Bir komutan, bir bölük askere "*rahat*" komutunu verdiğinde, ast üst ilişkisini göstermiş olur. Ama aynı komutan aynı anda bin askere "*hazır ol*" emrini verdiğinde, o komutanın haşmeti, büyüklüğü daha bir parlak şekilde görünür.

İnsanın hayatının oluşması ve devamı için Allah'ın bir emri kâfidir. Ama hayatın oluşmasında bütün kâinatı bir ordu gibi sevk etmesi Onun azamet ve haşmetini gösterir.

Bir karıncanın hayatı için güneş büyüklüğünde bir gezegeni oraya asması, dev galaksileri arının hayatı için sapan taşı gibi çevirmesi hep birer sebeptir, ama azamet ve haşmeti gösteren bir sebeptir.

Her şey sebepsiz bir anda olsa, Allah'ın ne isimleri ne sıfatları ne azameti ne haşmeti şuur sahipleri tarafından anlaşılmaz.

Bu hakikati akla yaklaştırmak için şöyle bir temsil verebiliriz:

Mesela, bir bina ustası kendi ustalık sanatını insanlara göstermek için bir bina inşa etmeye başlıyor. Bu binayı iki farklı tarzda inşa etme yeteneğine sahip. **Birinci**, tarz harika bir şekilde binayı **defi ve ani** olarak sebepsiz ve müddetsiz yapması. Bu tarz inşa şeklinde her şey ani olduğu için, seyirciler ustanın ustalığı ve mahareti hakkında bir şey anlayamaz. Tertip ve sıra gözetilmediği için, ince sanat ve kabiliyetler tam idrak edilemiyor, her şey anlık cereyan ediyor.

İkinci tarz, inşa ile yapmaktır; yani binayı bir tertip ve sebep ile yapmak tarzıdır. Usta binayı yaparken binanın her aşamasını belli bir müddet ve zaman ile seyircilerin nazarına izhar ederek yapıyor. Başka bir tabirle eze eze ve göstere göstere binanın üzerinde bütün maharet ve ustalığını seyircilere sergiliyor. Burada elbette bir süreç ve merhaleler zinciri olmak gerekiyor. Tertip ve müddet içinde seyirciler ancak bir şey anlayabilirler.

Aynen bu misaldeki gibi Allah'ın da iki farklı yaratma tarzı vardır birisi **ibda** diğeri **inşadır**.

İbda tarzı yaratması, defi ve ani bir şekilde her şeyin sebepsiz ve müddetsiz yoktan var edilmesidir. Bu tarz yaratma daha çok eşyanın ilk olarak yoktan var edilmesidir. Ya da eşyaya kaynaklık eden temel maddelerin yoktan ihdasıdır. Bu tarz yaratma da insanların nazarı talim açısından pek bir şey anlayamaz.

İnşa tarzı yaratmakta ise, eşya zaman ve müddet içinde sebeplerin eli ile yaratılıyor. Bu tarz yaratmada talim ve terbiye esastır. Allah bu inşa tarzı yaratmasında kendi maharet ve hünerlerini unvan ve isimlerini insanlara göstermek ve izhar etmek istiyor. Bu yüzden ani ve defî değil de eze eze, göstere göstere, iş ve icraat yapıyor...